

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

Asia: Oikeusministeriön lausuntopyyntö 9.1.2024, VN/32207/2022-OM-44,
hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Oikeusministeriö on varannut kärjäoikeudelle mahdollisuuden antaa lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi. Kärjäoikeus kiittää mahdollisuudesta ja esittää lausuntonaan seuraavaa:

1. Yleisesti esityksestä

Esitysluonnoksen tavoitteena on oikeudenkäyntien sujuvoittaminen huomioiden samalla oikeusturva ja perusoikeudet. Lisäksi tavoitteena on etäyhteyksiä koskevan sääntelyn yhtenäistäminen ja yksinkertaistaminen.

Nämä tavoitteet ovat kannatettavia ja etäyhteyksien käyttöön oikeudenkäynnissä liittyy lukuisia kysymyksiä, jotka kaipaavat kehittämistä ja tarkennuksia. Etäyhteyksien käyttö tarjoaa myös suuria mahdollisuuksia oikeudenkäyntien tehostamiseen ja oikeudenkäynneistä asianosaisille ja tuomioistuinlaitokselle aiheutuvien kustannusten pienentämiselle.

Näistä sinänsä kannatettavista tavoitteista huolimatta kärjäoikeus katsoo aiheelliseksi kiinnittää huomiota siihen, että nykyinen oikeudenkäyntimenettelymme perustuu hyvin keskeisesti välittömyysperiaatteelle. Välittömyyden idea on se, että jutun ratkaiseva tuomioistuin ja tuomari itse ilman minkäänlaisia välikäsiä ottaa vastaan sen oikeudenkäynti-aineiston, jonka perusteella juttu ratkaistaan. Tämä edellyttää oikeudenkäynnin järjestä-mistä niin, että asian ratkaisevat tuomarit

ovat henkilökohtaisessa ja suorassa kontaktissa asianosaisiin, todistajiin ja muihin oikeudenkäynnissä käytettäviin tietolähteisiin, jolloin tuomarit saavat välittömän ja suoran vaikutelman aineistosta ja sen esittäjistä. Tällöin tuomioistuin voi perustaa ratkaisunsa esitetystä aineistosta välittömästi tekemiinsä näkö- ja kuulohavaintoihin. Välittömyyden avulla juttu selvitetään mahdollisimman perusteellisesti ja luotettavasti, mikä edistää oikeudenkäynnin varmuutta (esim. Jyrki Virolainen – Mikko Vuo-renpää: Teoksessa Prosessioikeus. Kuudes, uudistettu paino. Alma Talent. Helsinki s. 176).

Esityksessä välittömyyttä tarkastellaan pääasiassa todistelun luotettavuuden arvioinnin näkökulmasta (s. 13). Yhtä tärkeä on kuitenkin myös oikeudenkäynnin asianosaisen näkökulma ja mahdollisuus olla suorassa kontaktissa oikeuden jäsenten kanssa (ks. esityksen s. 19 kirjallisuusviitteet.)

Esitystä tukemaan on niin ikään koottu (sivut 23 – 29) katsaus ulkomaiden lainsäädännöstä. Katsauksessa on selvitelty laajasti sitä, miten etäyhteys sallitaan asianosaisille. Tämä on Suomessakin sallittua jo nykyisten OK:n säännösten perusteella. Vähemmälle huomiolle jää se seikka, että itse asiassa tuomareiden etäosallistuminen on kansainvälisesti vielä tässä vaiheessa hyvin harvinainen poikkeus.

Tämän vuoksi välittömyydestä tehtäviä poikkeuksia harkittaessa tulisi kiinnittää huomiota mm. seuraaviin seikkoihin:

* onko välillisessä osallistumisessa kyse tuomioistuimen jäsenistä vai asianosaisista ja muista oikeudenkäynnin osallisista kuten todistajista;

* koskeeko välillinen osallistuminen oikeudenkäynnin valmistelua vai pääkäsittelyä sekä

* minkä tyyppisestä asiasta on kyse (rikos-, riita-, vai hakemusasia sekä erityiset prosessinlajit kuten pakkokeinot).

Käräjäoikeuden mielestä asianosaisnäkökulma tulisi nostaa tässä harkinnassa tarkastelun keskiöön.

Asianosaisnäkökulma huomioon ottaen käräjäoikeus suhtautuu tässä teknisen kehityksen vaiheessa kriittisesti esitykseen, jonka mukaan myös oikeudenkäynnin puheenjohtaja voisi osallistua rikos-, riita- tai hakemusasian pääkäsittelyyn etäyhteydellä tilanteessa, jossa oikeudenkäynnin asianosaiset ja todistajat osallistuvat oikeudenkäyntiin etäyhteyden kautta. Puheenjohtajan läsnäololla pystytään

myös turvaamaan ilman erityisjärjestelyjä oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen samoin kuin oikeudenkäyntiä seuraavan yleisön valvonta.

Esitystekniikan kehittyminen (virtuaalioikeudenkäynti, jota yleisö pystyy seuraamaan) ja onnistuneet kokemukset etäoikeudenkäynneistä tulevat toki jatkossa vaikuttamaan myös siihen, miten asianosaiset tosiasiallisesti kokevat oikeudenkäynnin välittömyyden toteutumisen, mikä avaa mahdollisuuden jatkomuutoksille.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Yleistä

Käräjäoikeuden mielestä tuomarin osallistuminen oikeudenkäyntiin etäyhteydellä saattaa tapauskohtaisesti soveltua hyvin riita-asian valmisteluistuntoon ja myös sellaiseen pääkäsittelyyn, jossa ei esitetä henkilötodistelua.

Tämän lisäksi olisi tarve säännöksille, jotka mahdollistavat tuomioistuimen jäsenen osallistumisen etäyhteyksien välityksellä ainakin jäsenen terveydentilaan liittyvistä syistä.

Käytännölliset prosessiekonomiset syyt puoltavat etäyhteyksien käyttöä myös pakkokeinoasian suullisessa käsittelyssä, joskin vangitsemista voidaan pitää ankarimpana mahdollisena yksilön vapauden rajoituksena, jolloin yksilöllä voi perustellusti olla tarve päästä istuntosalissa välittömään kontaktiin asian ratkaisijan kanssa.

Etäoikeudenkäynti ja tuomioistuimen jäsenen osallistuminen etäyhteyksien välityksellä saattaa myös heikentää tuomioistuimen mahdollisuutta edistää sovintoa. Sovinnon kannalta on useimmiten optimaalista, että kaikki asianosaiset ja tuomari ovat yhtä aikaa läsnä valmisteluistunnossa.

Esityksen perusteluissa (s. 30) esimerkkinä hyväksyttävästä syystä tuomioistuimen jäsenen osallistumiseen etäyhteyksien välityksellä on mainittu virkamatkustamisen välttämisestä aiheutuva aika- ja kustannussäästöt. Toisaalla esitysluonnoksessa (s. 34) pelkkä virkamatkustamisen vähenemisestä valtiolle aiheutuva säästö on mainittu ei-hyväksyttävänä syynä etäoikeudenkäyntiin. Virkamatkustamisen välttäminen viitanee käytännössä hovioikeuksien istuntoihin muualla kuin hovioikeuden sijaintipaikkakunnalla.

Esityksessä on niin ikään lausuttu, että etäosallistuminen olisi lähtökohtaisesti soveliaasta esimerkiksi tavanomaisissa lapsiasioissa. Käräjäoikeus toteaa, että luonteeltaan sensitiiviset lapsiasiat ovat useimmiten sellaisia, joissa tuomarin ja asianosaisten yhtäaikainen läsnäolo istuntosalissa on omiaan edistämään jutun sovinnollista ratkaisua. Lapsiasiaassa tulee myös nykykäytännön mukaan tarpeen vaatiessa kuulla jopa alle 12-vuotiasta lasta, jos hän on niin kehittynyt, että hänen mielipiteeseensä voidaan kiinnittää huomiota. Sen vuoksi voidaan ajatella myös niin, että lapsiasiat soveltuvat huonosti etäyhteyksin tapahtuvaan oikeudenkäyntiin.

Esitetyt OK 2:15 § ja OK 2:16 §

Käräjäoikeuden mielestä esitetyt OK 2:15 ja 16 ovat liian yleisluontoisia eivätkä ne riittävästi rajaa tuomioistuinten harkintavaltaa. Ilmaisut ”jos siihen on aihetta” ja ”jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi” ovat liian yleisluontoisia.

Esitetty etäoikeudenkäyntiä koskeva OK 2:16 on myös sanamuodoltaan epätarkka. Perusteluista on pääteltävissä, että ilmeisesti on ollut tarkoitus, että myös pääkäsittely voitaisiin pitää etäoikeudenkäyntinä.

Käräjäoikeus kiinnittää huomiota ilmaisuun ...”tai perustellusta syystä myös muun asian käsittely voidaan toimittaa niin, että”... Tällaisena virke viittaa muuhun asiaryhmään kuin rikos- tai riita-asiaan ja pakkokeinolaissa tarkoitettuun asiaan. Mikäli tarkoituksena on se, että myös pääkäsittely voitaisiin pitää etäoikeudenkäyntinä, tätä ei ole kerrottu esitetyssä sanamuodossa.

Laissa pitäisi olla myös tarkat menettelysäännökset.

Esityksen perustelujen mukaan (s. 31) muun tuomioistuimen jäsenen kuin puheenjohtajan etäosallistuminen ei edellyttäisi asianosaisten suostumusta. Käräjäoikeuden mielestä asianosaisten mielipiteen huomioon ottamisesta tulisi kirjoittaa tarkkarajainen säännös, jossa määriteltäisiin ne poikkeustapaukset, joissa muun jäsenen osallistuminen ei edellyttäisi asianosaisten suostumusta.

Ongelmallinen on myös esityksen maininta siitä, että päätöstä muun tuomioistuimen jäsenen kuin puheenjohtajan etäosallistumisesta ei tarvitsisi laatia kirjalliseen muotoon eikä dokumentoida, ellei etäosallistumista vastustava asianosainen vaadi perusteltua dokumentoitua päätöstä asiasta (s. 31). Käräjäoikeus ihmettelee, miten turvataan asianosaisten oikeudet siinä tilanteessa, että hän valittaa pääasian yhteydessä myös tuomioistuimen jäsenen etäosallistumista koskevasta ratkaisusta.

Johtopäätös

Käräjäoikeus vastustaa ehdotettuja säännöksiä siinä muodossa, mihin ne on kirjoitettu esitysluonnoksessa.

Säännöksissä pitäisi määritellä yksityiskohtaisesti ne tapaukset, joissa monijäsenen kokoonpanon jäsen voi osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä samoin kuin menettelysäännökset sen suhteen, missä tapauksissa muu jäsen voi osallistua oikeudenkäyntiin etänä vastoin asianosaisen suostumustakin.

Käräjäoikeus katsoo myös edellä jaksossa 1 esitetyin perustein, että oikeudenkäynnin puheenjohtajan pitäisi osallistua kaikissa tapauksissa rikos-, riita- tai hakemusasian istuntoon istuntosalista käsin. On hassua todeta, että täydellinen etäosallistuminen olisi ratkaisu salipulaan, kun tuomioistuimen pitää esityksen mukaan kuitenkin samanaikaisesti järjestää tila, jossa oikeudenkäyntiä voi seurata ja valvoa, ettei oikeudenkäyntiä tallenneta. Käräjäoikeuksissa on jo nyt suuri määrä virka-apukuulemisia, eikä mainittua tilaa tai oikeudenkäynnin valvojaa välttämättä löydy.

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidätkö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Etäoikeudenkäynnin julkisuudesta tulee kaikissa tapauksissa laatia yksityiskohtaisempi säännös, josta ilmenee, miten tuomioistuinten edellytetään menettelevän.

Perustelut: Oikeudenkäynnin julkisuus on eräs oikeusvaltion keskeisimmistä periaatteista. Tämän vuoksi olisi toivottavaa, että sitä koskevat menettelysäännökset olisivat tarkkoja niin, että säännöksen käytännön toteuttaminen ilmenee laista. Näin ollen esitysluonnoksen perustelujen sivulla 34 olevat asiat pitäisi kirjata pykälään.

Kuten edellä on todettu, etäoikeudenkäynnit tulisivat käytännössä koskemaan lähinnä hovioikeuksien istuntoja muualla kuin hovioikeuspaikkakunnalla. Tämän vuoksi etäoikeudenkäynnin julkisuudesta huolehtiminen tulee säätää sen tuomioistuimen velvollisuudeksi, jonka jutusta on kysymys. Samoin valvonnan järjestäminen tulee olla sen tuomioistuimen vastuulla, jonka jutusta on kysymys.

Käräjäoikeus huomauttaa, että mikäli valvonnan järjestäminen jätetään esitysluonnoksessa lausutuun (s. 35) tavoin sen viranomaisen vastuulle, jonka tiloista seuraaminen tapahtuu, tämä johtaa

käräjäoikeuksien henkilökunnan työmäärän kasvuun. Samoin sivusaleihin liittyvät järjestelyt tulevat entisestään huonontamaan käräjäoikeuksien kroonista istuntosalien puutetta.

Näin ollen laissa pitäisi olla myös säännös siitä, että etäoikeudenkäyntiä seuraavilta voidaan ottaa käräjäoikeuden turvatarkastuksessa oikeudenkäynnin tallennusvälineet pois.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Käräjäoikeus kannattaa esitettyä muutosta. Esitetty säännös on tarkoituksenmukainen.

Tuomioistuimen laajan harkintavallan vastapainoksi saattaisi kuitenkin olla perusteltua lisätä pykälään momentti, jossa tuomioistuin veloitetaan aina tekemään käsittelyratkaisu siinä tapauksessa, että joku asianosaisista vastustaa etäyhteydellä tapahtuvaa kuulemista.

Käräjäoikeus huomauttaa kuitenkin, että henkilötodistelu on lähtökohtaisesti luotettavaa ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa yhteys toteutetaan viranomaisen luota. Henkilötodistelun luotettavuuteen liittyy paljon suurempia ongelmia, jos kuultava on yhteydessä käräjäoikeuteen kotoaan ja omalta laitteeltaan.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemista koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Käräjäoikeus kannattaa esitettyä muutosta. Esitetty säännös on tarkoituksenmukainen. Erityisen tarpeellinen on esitetty uusi OK 17:52.2:n 4 kohta, joka selkeyttää tilannetta pääkäsittelystä pois jääneen kuultavan osalta.

Termi ”ilman näköyhteyttä” on kuitenkin hieman epätarkka ja jopa harhaanjohtava. Se voi olla sekoitettavissa siihen tilanteeseen, jossa asianosaista, todistajaa tai asiantuntijaa kuullaan istuntosalissa näkösuojan takaa (OK 17:51).

Tämän vuoksi parempi muotoilu saattaisi olla ”ilman kuvayhteyttä” taikka ”puhelimitse taikka muulla tavoin ilman kuvayhteyttä”.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Käräjäoikeus kannattaa OK 12:8.5:ia ROL 8:13.5:ia koskevia esityksiä.

Saattaa kuitenkin olla syytä pohtia asiaa myös siltä kannalta, olisiko säännösten ja systematiikan ymmärtäminen helpompaa, jos kaikki riita-asian vireillepanoa ja valmistelua koskevat säännökset olisivat edelleen yhdessä luvussa.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Käräjäoikeus kannattaa esityksiä pakkokeinojen ja seuraamusten käyttöalan laajentamisesta.

Esitysluonnoksen sivulla 35. oleva virke ”Poissaoloseuraamus voitaisiin tarvittaessa tuomita silloinkin, jos etäyhteyden välityksellä kutsuttu asianosainen pyrkii täyttämään kutsun toisella tavalla, esimerkiksi saapumalla paikalle tuomioistuimeen. Käräjäoikeuden mielestä tämän virkkeen loppuosa on altis kritiikille. Hallituksen esitykseen ei tule kirjata tämän sisältöistä tulkintaohjetta.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Käräjäoikeus kannattaa esitystä, jonka mukaan asianosaiset saisivat osallistua etäyhteyden välityksellä ROL 5 b luvun mukaiseen tunnustamisoikeudenkäyntiin.

ROL 5 b luvussa säännelty tunnustamisoikeudenkäynti on käytännössä tullut kyseeseen lähinnä tavanomaista laajemmissa talousrikosjutuissa. Keskeinen rooli menettelyssä on epäillyn/vastaajan avustajalla, jonka toimet päämiehensä edun turvaamiseksi korostuvat. Tunnustamisoikeudenkäyntiin ei yleensä liitykään sellaisia näyttökysymyksiä, joiden ratkaisun oikeellisuus pitäisi varmistaa asianosaisten henkilökohtaisella läsnäololla.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Yleisenä huomiona digitaalisuuden ja etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä käräjäoikeus toteaa, että tähän mennessä tuomioistuinten tekniset ratkaisut eivät ole toimineet tyydyttävällä tavalla. Säännösten muuttaminen ei käytännössä auta, jos etäosallistumisen mahdollistavia teknisiä ratkaisuja ei saada toimiviksi.

Tämä lausunto on käsitelty kärjäoikeuden johtoryhmässä 12.2.2024.

Lausunnon ovat laatineet kärjätuomari Matti Kuuliala ja laamanni Tomi Vistilä

Vistilä Tomi
Keski-Suomen kärjäoikeus